

Nemota oceánu

Vždy, keď som na dovolenke pri mori, stratím reč. Len tak hľadím do neznáma a nechám vlnky obmývať mi chodidlá. Zväčša sa následne hnevám na lepiaci sa piesok na mokrých nohách. Niekoľkokrát som bola aj na brehu oceánu. V tých chvíľach som nielen stratila reč, ale aj myšlienky. Masa vody striekajúca niekoľko metrov vysoko, rozbíjajúca sa o skaly, a na brehu ja, pár krokov od konca. V konečnom dôsledku mi umožňuje klásť tieto slová na papier stretnutie s oceánom, nie to s morom.

Záleží teda, ako sa na takýto zážitok pozeráme. Či je dostatočne desivý na to, aby sme onemeli navždy alebo je hranica strachu natoľko vyvážená, že dá vzniknúť niečomu, čo ju prekročí – správne použitým slovám a správne zamlčaným.

Nie vždy tomu tak je. Bessel van der Kolk vo svojej knihe „Telo si pamätá“ opisuje širokú škálu traum prežitých v detstve, ktoré si so sebou v dospelosti nesíme, a ktoré nás oberajú o schopnosť hovoriť o zásadných udalostiach, čo nás ovplyvnili. Dokonca v mnohých prípadoch sú traumy tak hlboko pochované ako obranný mechanizmus, aby sme mohli žiť život ďalej. Ale telo si pamätá a toto mlčanie si vyberá svoju daň. Van der Kolk uvádza ako jeden zo spôsobov vyrovnávania sa s traumou „prístup zhora nadol - rozprávame, (nanovo) nadväzujeme vzťahy a dovoľme si spoznať a pochopiť, čo presne sa s nami deje...“ Autor viackrát zdôrazňuje potrebu slov, vyjadrovania sa a prekročenia priepasti mlčania na ceste k uzdraveniu.

Možno, že ak si z detstva pamätáte príliš málo, niečo vo vás sa odmlčalo, aby čosi iné mohlo dočasne prežiť. Možno je to tiež odpoveď na otázku, prečo mlčíme v zásadných okolnostiach nášho života a plytváme slovami tam, kde by bolo lepšie mlčať. Prečo milenci po akte stíchnu, uzatvorí sa do okamihu, či dokonca zaspia v tejto príjemnej nemote? A prečo sa vyjadrujeme k potýčke neznámych na ulici, ktorá sa nás ani netýka? Možno je to tiež obranný mechanizmus - zahlcovať si myseľ problémami cudzích a nemusieť tak čeliť vlastným.

Dalo by sa povedať, že nás reč obmýva až do takej miery, že sa v nej topíme. Plávame v oceáne informácií, slov, argumentov, nosíme si ho vo vrecku, veslujeme prstom po obrazovke. A napriek všemožným navigačným prostriedkom počnúc Google cez Siri až po AI sa rozbíjame o skaly. A tie kúsky, ktoré zostanú, nazývame kontextom. Len z kontextu môže vyplynúť, ako sme to naozaj mysleli. Je potrebné čítať čiarky, pauzy medzi nimi a vyrozumieť ich aj tam, kde nie sú. Azda preto si nerozumieme ani napriek použitiu najmodernejších technológií.

Kedysi som videla úryvok z rozhovoru vedeného so starými dedinčanmi zhruba pred päťdesiatimi rokmi. Mali odpovedať na otázku, čo je v živote najdôležitejšie. Jeden z nich s pokorou povedal: „Nuž, len človek.“ A ticho, ktoré nasledovalo po jeho odpovedi, bolo výrečnejšie než akákoľvek esej.

Vzhľadom na pád Babylonskej veže nie je jednoduché šíriť toto ticho do celého sveta. Najskôr treba preložiť ho do jazyka krajiny, do ktorej chceme, aby sa dostalo. A tu narážame na problém hraníc komunikácie. Ako sa hovorí, koľko jazykov vieš, toľko krát si človekom. Teda o to dôležitejšie je ticho na konci vety. Ale čo v prípade, že je príjemcom ticha človek, ktorý neovláda dostatočný počet jazykov na to, aby ho dešifroval?

Malcolm Gladwell v knihe „Ako sa vyznať v cudzích ľuďoch“ uvádza prípad Sandry Blandovej, ktorú zastavil policajt Brian Encinia kvôli absencii signalizácie jazdného pruhu. Došlo k nanajvyššej emotívnej výmene argumentov medzi Blandovou a Enciniom, ktorá viedla k zadržaniu Blandovej vo väzbe. O tri dni na to v cele spáchala samovraždu. Po rozboře interakcie medzi Blandovou a Enciniom, ktorú zachytila videokamera na prístrojovej doske policajného auta, Gladwell smeruje k vysvetleniu, ako veľmi viedla chyba v komunikácii k tragickému záveru. Sandra Blandová mala za sebou duševne náročné obdobie a náročný deň a policajt Brian Encinia si jej správanie vysvetlil, na základe kurzov a príručiek, ako nanajvyššie podozrivé, a tak sa rozhodol ju zadržať. Túto krivdu už tak nalomená Sandra neuniesla.

Pri porozumení výpovede teda viac ako samotné slová hrajú úlohu emócie, ktoré nami hýbu v čase jej prijímania, a rovnako i životná skúsenosť. Inak informáciu o krachu burzy dešifruje a prijme ostrieľaný investor, a inak učiteľ na strednej škole, ktorého cenné papiere a komodity nezaujímajú.

Vrátim sa ešte k traumám v nás. A síce tieto by nemali byť ospravedlnením toho, čo sme povedali, nepovedali, mali povedať alebo zamlčali. Silu nesprávne použitých slov vidíme v situáciách, kedy zlostné dieťa kopne do kamienka alebo sa, trebárs, hodí v obchode na zem. Počujeme vtedy dospelého povedať: „Pozri sa, aký si zlý.“ Dieťa teda dešifruje informáciu, že je ako celok zlé, nie že je zlé jeho konkrétne správanie v konkrétnej situácii. A aby bolo dobré, musí podať dostatočný výkon. Lebo tým, čo stoja nad ním, či už je to rodič, učiteľ, babka, dedko alebo iná autorita, záleží na výsledkoch. Cesta k nim je druhoradá. Dostávame sa teda k výkonnostne orientovanej spoločnosti, kde pochvala prichádza iba pre tých na vrchole reťazca a zlé deti hádzuce sa v obchode o zem v ňom ani nemajú miesto. Dovolím si však uviesť jednu veľkú myšlienku: dospelí nemajú vždy pravdu, vždy ju nehovoria a nemlčia vždy vtedy, kedy by mali.

Azda i toto by sa deti mohli na školách učiť. Ale školy sú plné učiteľov - dospelákov. Alebo by sme mohli učiť dospelých. Že slová majú viacero významov v závislosti ich postavenia vo vete, že dôležitejšie je ticho na jej konci a spôsob dotyku, akým dieťa zo zeme zdvihne. Toto všetko vedie k tomu, ako uvádza van der Kolk, či si dieťa bude situáciu v obchode v dospelosti pamätať, či bude ako dospelák schopné si kúpiť zavárané uhorky z tretej uličky bez zvláštnych pohybov čriev nemysliac si, že je to tým jogurtom zo včera, a či bude schopné vysvetliť svojim deťom, odkiaľ sa berie prach na dne oceánu - správnym použitím slov a správne zamlčaným. A možno nebude musieť chodiť na dovolenku k moru.